

De mythe van de zwarte man

Het was onvermijdelijk dat er vroeg of laat een film gemaakt zou worden over blanke vrouwen uit het noorden die naar het zuiden reizen – naar Afrika of het Caribische gebied – op zoek naar het soort plezier dat ze in het noorden niet kunnen ervaren. *Vers le Sud* is zo'n film. De film is gesitueerd in het Haïti van de jaren zeventig onder de dictator Papa Doc. De film had ook in het huidige Gambia of andere Aziatische landen kunnen spelen. Dat de regisseur Laurent Cantet het verleden heeft gekozen als decor om vorm te geven aan een actueel thema is niet verrassend, dat doen andere kunstenaars vaker. Bovendien biedt de afstand, het verleden, de vrijheid aan de filmmaker om zorgvuldiger met zijn materiaal om te gaan. *Vers le Sud* gaat over drie vrouwen en hun liefde voor een jonge, zwarte man.

ORGASME De film begint met een krachtige, onvergetelijk scène. Een van de personages beschrijft hoe ze de zwarte Legba ontmoette, toen hij nog maar een tiener was. Het voorval vindt 's avonds op het strand – waar anders? – plaats. “Ik zag deze jonge, zwarte man liggen op het strand, groot en stevig, en er groeide een ondragelijke verlangen in me om hem aan te raken.” Wat er daarna gebeurde overtrof al haar verwachtingen en maakte gevoelens in haar los die ze niet dacht ooit te bezitten: voor het eerste in haar leven beleefde zij een orgasme. Vanaf die dag is zij onafscheidelijk van de jonge Legba. Ze komt ieder jaar terug om hem te zien, om de ervaring van vroeger te herleven, immers met de tijd wordt Legba alleen maar beter en een behendigere minnaar. Maar Legba maakt ook gevoelens los in twee andere vrouwen. Het onvermijdelijke gebeurt: tussen de drie ontstaat een strijd om Legba's aandacht, om zijn liefde, zijn aandacht.

En wat doet Legba? Hij accepteert de drie vrouwen, beweegt van de ene naar de andere alsof het vanzelfsprekend is, alsof het hem geen enkele moeite kost. Maar dat het hem wel moeite kost, wordt in de loop van de film duidelijk. Op een gegeven moment vraagt iemand hem wat zijn geheim met die vrouwen is: hoe kan hij moeiteloos van de ene naar andere bewegen, terwijl ze alle drie op de hoogte van elkaar zijn? Legba antwoordt: “Mijn zwijgzaamheid”. Het is juist zijn zwijgzaamheid die de vrouwen aantrekt. Immers, een zwijgzame Legba is onschuldig, of anders gezegd: hij zegt weinig en daarmee te veel. Maar we gaan geen genoegen nemen met de zwijgzaamheid van Legba, we laten hem straks wel spreken, we gaan als dat nodig is woorden in zijn mond leggen, we gaan de ziel van Legba proberen bloot te leggen. Wat, bijvoorbeeld, voelt hij in het bijzijn van die drie vrouwen?

DRIE VROUWEN Maar laten we teruggaan naar de drie vrouwen. Zij geven immers vorm en gezicht aan het zuiden, aan het strand, en aan de zwijgzame Legba. Want zonder deze vrouwen, hadden we waarschijnlijk niks gehoord van Legba. Misschien had hij zijn

dagen werkend gesleten op de rijstvelden van zijn ouders, trouwde hij op jonge leeftijd, kreeg hij kinderen en overleed: naamloos, zonder geschiedenis, onopvallend. Maar omdat hij kennis heeft gemaakt met de ander, heeft hij onze interesse gewekt, omdat deze ander een geschiedenis heeft die anders is dan die van Legba, maar wel een geschiedenis van een soort dat met de zijne verwoven is, net als de verschillende draden die deel uitmaken van een touw. Legba bestaat vanwege de drie vrouwen. Maar er kan ook gezegd worden dat de drie vrouwen ons pas beginnen te interesseren, en dat ze pas beginnen te leven, als ze in contact komen met Legba. Daarvoor was er voor ons geen andere manier om ze te leren kennen. De vrouwen – alle drie boven de vijftig – hadden net zo onopvallend dood kunnen gaan als Legba.

POESJKIN Laten we de motieven van deze vrouwen goed bekijken, misschien biedt het ons enige verklaringen voor hun daden. Misschien worden we verrast. We beginnen met een vraag: waarom trekken deze vrouwen naar het zuiden: is het louter om plezier te beleven? Deze drie vrouwen verlaten hun hectische leven in het Westen en gaan op zoek naar rust, naar ontspanning. De kille wereld die ze gewend zijn, is niet in staat om de leegte in hun leven te vullen. Liggend op het warme strand, terwijl de zee zingt, breekt een verlangen in hun borsten los naar een hand, die een zwarte hand blijkt te zijn. Maar is die aanraking met de zwarte hand wel toevallig? Of is het juist de reden waarom ze naar het zuiden trekken. Het voelen van de handen, de grote gespierde zwarte handen van mannen die de stranden van die landen kleur geven? Leeft de mythe van de zwarte man nog altijd? Dat mythe waarop Poesjkin trots bleek te zijn? Poesjkin, de grote Russische dichter met zijn Afrikaanse achtergrond, dankte volgens hem zijn onverzadigbaarheid, zijn intense gevoel voor vrouwen en zijn Afrodiesische krachten aan het feit dat hij een Afrikaan was in hart en nieren. Leef dit beeld waarover Poesjkin zong? Bestaat de zwarte man nog die de fantasie en tegelijkertijd het schrikbeeld van iedere vrouw in het noorden kan zijn? Is de Mandingoe, *The Pure Bred Mandingoe*, zoals de Amerikanen dat treffend verwoorden, nog aanwezig in de eenentwintigste eeuw?

ULTIEME FANTASIE Er is het verhaal van een zwarte man die in de winter zijn uren sleet in het fitnesscentrum om zodoende in de zomer indruk te maken op blanke vrouwen: “Dan kan ik mijn spierbundels laten zien,” zegt hij. Hij is trots op zijn lichaam, op het effect dat het heeft op de vrouwen, vooral blanke vrouwen. Wat denkt deze man als hij voor een blank meisje staat? Of wat denkt het meisje dat hem ziet? Om deze vragen te beantwoorden moeten we in het verleden duiken.

In het verleden was de blanke vrouw de ultieme fantasie van vele zwarte mannen, het verboden fruit. In een van zijn beroemdste werk, *Zwarte gezichten, Witte maskers* behandelde Fanon de verhouding zwarte-blanke. Het boek is geschreven in de jaren

vijftig, toen vele landen in Afrika, Azië en Zuid-Amerika nog gekoloniseerd waren. Volgens Fanon, spelen minderwaardigheidscomplexen in de relatie zwart-blank vaak een rol. In het bijzijn van een blanke, schrijft Fanon, gedraagt een zwarte zich als kind. Of hij doet er alles aan om in de blanke wereld geaccepteerd te worden, soms ten koste van zichzelf en zijn achtergrond. De zwarte man verloochent op die manier zijn achtergrond: hij spreekt Frans, Nederlands, of Engels beter dan de Engelsen zelf, en dat doet hij vooral vaak als hij onder zijn eigen mensen vertoeft. Omdat de zwarte altijd bezig is zichzelf te onderscheiden, te bewijzen, niet alleen tegenover de blanken, maar ook tegenover zijn eigen soort, is er iets met hem aan de hand.

Fanon noemt een voorbeeld van een zwarte man die, toen hij met een blanke prostituee vrijde, hardop riep: “Lange leve de monarchie.” Omdat het de monarchie was die de slavernij had afgeschaft. Fanon is hard tegen de zwarte man. Als je hem leest, heb je het gevoel alsof hij iets tegen de zwarte man heeft, maar hij stelt de lezer wel gerust met de mededeling dat hij erop uit is om de zwarte man van zichzelf te bevrijden. En dat iedere zwart-blank relatie gebaseerd moet zijn op gelijkheid. Maar hij erkent ook dat er behalve de moeilijke geschiedenis tussen de zwarten en de blanken, er in de relatie blank-zwart andere factoren een rol kunnen spelen. Iemand die in de steek gelaten is als kind kan bijvoorbeeld in iedere relatie met de andere, ongeacht huidskleur, de rol van de afhankelijke gaan spelen: afhankelijk van de goedkeuring van zijn geliefde, van de samenleving, omdat hij in het begin al introvert is, in zichzelf en zijn wereld gekeerd, bang voor de buitenwereld. In het oordeel over de relatie zwarte-blanke moeten we niet alleen de geschiedenis tussen deze twee mensen bekijken, maar ook de geschiedenis van de persoon zelf.

ZWIJGAAMHEID Legba is stil, zwijgt over het leven buiten het strand, dat hard, onzeker en vol gevaren is. Maar in zijn gedrag constateren we de trots van een zwarte man die drie blanke vrouwen heeft. Hij lijkt te zeggen: “Kijk, ik word geliefd door drie rijke dames, ze betalen mijn huur, kopen kleren voor me, en smeken me om mijn liefde.” Hij lijkt te zeggen: “Wat een voerecht.” Inderdaad maakt Kate – subliem gespeeld door Charlotte Rampling – in haar wanhoop Legba te overtuigen van haar liefde, een scène in het restaurant. Kunnen we hier spreken van liefde, liefde in de wanhopige zin van het woord? Of is het pure lust? Dat zien we niet. En of de vrouwen als een blok voor deze mannen omdat de mythe van de zwarte man nog leeft, weten we ook niet, daarover zijn de vrouwen zwijgzaam.

Er zijn momenten dat Legba heel even een zwakke kant van zichzelf laten zien, maar bijna nooit in het bijzijn van de vrouwen. Komt het doordat hij niet echt om de vrouwen geeft?

Als Legba vermoord wordt – het gevolg van de gebeurtenissen in het land waarover de drie vrouwen slechts een beetje op de hoogte zijn – gaat het leven gewoon door. Een van de vrouwen besluit om voortaan naar een ander eiland te gaan, en het blijft onduidelijk wat de twee anderen gaan doen. Misschien hielden ze echt van Legba, misschien bleef er na zijn dood weinig over van het plezier dat het strand hen kon bieden.

Dat er in een relatie tussen zwart en blank er sprake kan zijn van echt liefde staat buiten kijf. In het verleden was dat moeilijk, maar tegenwoordig met de mondialisering en de snelle contacten tussen volken, kan er geen twijfel bestaan dat de oprechte liefde waarop

Fanon had gehoopt, de liefde waarin twee mensen gelijk zijn, dat deze liefde vaak voorkomt. Het soort liefde waar Poesjkin naar op zoek was, maar die hij niet kon vinden in de persoon van zijn vrouw, de overspelige Natalya. De liefde die Legba zocht in de drie vrouwen, maar die hij niet kon vinden omdat er zoveel afstand bestond tussen hem en de vrouwen: de culturele afstand, de politieke afstand vanwege de aard van het land (een dictator) en de afstand vanwege de mislukte poging van de vrouwen hem en daarmee zijn land en geschiedenis te begrijpen. Als er sprake kan zijn van liefde tussen zwarte en blanke moet niet alleen de geschiedenis een rol spelen, maar ook het heden en de toekomst, vooral de toekomst, omdat het ons kan verrassen, ons meer kan bieden dan het verleden ons ooit heeft geboden.